

*Др Александар Стојнев
Правни факултет - Софија
Република Бугарска*

СТО ГОДИНА МОДЕРНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У БУГАРСКОЈ - НАСТАНАК, РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Недавно је патриотска бугарска јавност обележила јубилеј стодвадесетогодишњице Априлског устанка 1878. Ова национална епопеја је пред свет поставила питање постојања бугарске нације и државности.

Исте године, у исто време, ми данас обележавамо један скромнији јубилеј - сто година од ступања на снагу првог бугарског Кривичног закона.

Кривични закон од 1896. године означава почетак развоја модерног националног кривичног права. Заштитна функција ове гране права је битна особеност у њеном развоју. Историја примене кривичног права одражава најбитније промене у развоју одређеног друштва.

Стварање законског основа модерног кривичног права у Бугарској је и почетак стварања наше савремене кривичноправне доктрине. Доношење закона је основни услов развоја бугарске науке у овој области. С осећањем националног и научног поноса могу да констатујем да је домаћа кривичноправна школа дала битан допринос не само развоју нашег кривичног законодавства већ и европске и светске доктрине.

Вековни јубилеј ступања на снагу првог бугарског Кривичног закона је добар повод за разматрање постигнутог кроз протеклих сто година, као и за размишљање о перспективама и будућности овог посебно важног дела нашег правног система.

Са своје стране, перспективе и будућност кривичног права, без сумње, постављају одговарајуће задатке и савременој кривичноправној доктрини.

Дозволите ми да вас укратко упознам са настанком модерног кривичног права у Бугарској.

Трновски Устав ступа на снагу 16. априла 1879. године, чиме је означен почетак бугарске државности после ослобођења од турског ропства. Но, стварање новог националног законодавства је дуготрајни процес, који је захтевао доста времена. Бугарски законодавац изграђује

модеран правни систем у младој држави завидном брзином, што би могло да послужи за углед сваком савременом бугарском парламенту.

Специфично место и функција кривичног права у једном правном систему претпостављају да су претходно позитивноправно уређени основни друштвени односи и да се тек после тога реши питање њихове кривичноправне заштите. Због тога се у младој бугарској кнежевини у почетку примењивао отомански кривични закон од 1861. године, који је у великој мери копија Наполеоновог Кривичног закона од 1810. године.

Рад на стварању бугарског кривичног закона започиње седам година после усвајања Трновског устава, у току 1886. године. Према подацима проф. Долапчиева, израда пројекта је поверена јавном тужиоцу при Русенком окружном суду Александру Дјанковичу. Он је као главне узоре користио важећи мађарски закон и један пројекат руског кривичног закона.

Две године касније, током 1888. године, пројекат Дјанковича је прерадила двадесеточлана комисија и др Константин Стоилов га је изнео пред Народну скупштину. Но, приликом разматрања бића кривичног дела из чл. 197. пројекта, Стоилов га повлачи. Већ током 1895. године, када је Стоилов опет министар правосуђа, пројекат је прегледала шесточлана комисија и он је поново изнет пред Народну скупштину. Законодавац га брзо усваја и почетком 1896. године, 2. фебруара, Кривични закон је проглашен кнежевим указом. На основу чл. 538. ал. 1. Закона, ступио је на снагу 1. маја исте године.

Кривични закон, који је ступио на снагу пре једног века, представља традиционалну тековину бугарског кривичног права. У поређењу са законима који су у то време важили, он је један од најбољих, ако не и најсавршенији закон, који уређује једну не тако једноставну материју. Веома добар квалитет бугарских кривичних закона је карактеристика и следећих основних кривичноправних аката у нашој држави: НЗ од 1951. г., НК од 1956. г. и важећи НК од 1968. г. Савршенство каснијих закона је у великој мери последица околности да су они позитивно прилагођавали постојеће, оно што је утемељено првим савременим бугарским Кривичним законом.

У погледу структуре, он је подељен у две књиге, које су, према савременој терминологији, по својој суштини, општи и посебни део.

Прва књига, која носи назив "Опште наредбе", је један искључиво у то време развијен Општи део закона, у коме су

уређени основни институти и појмови кривичног права. На таквом општем делу могли би да му завиде многи европски закони и кодекси.

Кривичне радње се деле на кривична дела и прекршаје, у зависности од карактера и степена друштвене опасности појединих врста дела.

Добро је уређена материја која се тиче граница примене закона и она која се тиче кривично одговорног лица. Може се рећи да је детаљно уређивање саучесништва, за оно време значајно и ново. Оно је скоро у потпуности преузето и у сада важећи Кривични кодекс. Многи кривични закони из оног времена, а и постојећи, не уређују ни такве основне институте кривичног права као што су облици виности, покушај, стицај кривичних дела.

Занимљива су и у великој мери савремена решења која се тичу кривичне одговорности.

Систем казни је заснован на њиховој подели на главне и допунске. Постоје пет врста главних и три врсте допунских казни. Но, законом су предвиђена и посебна правила о умањењу или поваћању прописаних казни.

Својеврсна допуна Кривичног закона је Закон о условној осуди из јануара 1904. године, којим се прописује могућност одлагања извршења изречене казне, а не самог осуђивања.

Уређивање рехабилитације у последњој глави Књиге прве Закона је нешто што је непознато многим законодавствима европских држава оног времена.

У другој књизи Кривичног закона садржани су бића различитих врста кривичних дела. Она су подељена у два дела. У складу са усвојеном поделом из Општег дела ма злочине, преступе иступе, ти делови су посвећени кривичним делима и казнама за њих и иступима и казнама за њих.

Делови су подељени у главе, у којима су кривична дела груписана преваходно с обзиром на карактеристике врсте друштвених односа којих се тичу. Стиче се утисак да су бића кривични дела, која се тичу државе и различитих других јавних интереса, груписани првенствено у почетку Дела првог (главе I-XIII), а уређивање оних који су управљени према личности и својини дато је после тога.

Бића посебних видова кривичних дела и иступа такође треба сматрати законским достигнућем. Коришћене су првенствено описне диспозиције, при чему се детаљно истиче објективна и субјективна страна одређених злочина. Велики број кривичних дела првог бугарског Кривичног закона сачувана су и у важећем Кривичном закону, у неизмењеном облику или с

безначајним редакционим изменама, које су производ природне еволуције и развоја бугарског језика.

Ступањем на снагу Кривичног закона, започиње и развој модерног кривичног права у Бугарској.

Овим законом од 1896. године у Бугарској се установљава систем према коме се, по схватању проф. Долапчиева, кривично право дели на главно и допунско. Кривични закон уређује управо главно кривично право, а специјалним законима с обезбеђује кривичноправна заштита одређених врста друштвених односа.

Основни периоди у развоју бугарског кривичног права могу да се разграниче према различитим критеријима.

На првом месту треба истаћи околност да је кривично право материја која је изузетно захвална за потпуну кодификацију.

Упркос томе, његов развој у Бугарској показује да у законском погледу оно користи истовремено неколико кривичних закона до усвајања Кривичног кодекса од 1956. године. Овај закон представља први покушај кодификовања материје која ипак остаје непотпуна. Изван Кривичног кодекса остаје велики број норми као што су оне које се тичу кривичних дела против света и човечанства.

Важећи Кривични кодекс ступа на снагу 1. маја 1968. године. Ова друга кодификација је скоро потпуна јер изван кодекса остају само четири норме. Његовим изменама и допунама од 1982. године, постигнута је заиста пуна кодификација јер су све кривичноправне норме унете у кодекс.

Можемо бити задовољни што је, до тог момента, остало без успеха неколико покушаја да се побегне од такве кодификације.

Анализа развоја бугарског кривичног права остала би једнострана ако би се његова историја повезала само са процесом кодификације.

Кривично право је увек одражавало основне догађаје и промене у развоју одређеног друштва.

У историји Бугарске после ослобођења од турског ропства можемо издвојити три основна периода у развоју кривичног права.

Први од њих започиње 1. маја 1896. године, ступањем на снагу новоусвојеног Кривичног закона. У току овог периода, бугарско друштво се развија првенствено на основама приватне својине. Сви најзначајнији догађаји у историји после ослобођења настају у време важења Кривичног закона, основног нормативног акта бугарског кривичног права. Управо

то у значајној мери пружа објашњење зашто један за своје време тако добар закон не може да се претвори у основу за прелазак ка пуној кодификацији. Такви догађаји какви су националне катастрофе, преврати, ликвидирање основних демократских достигнућа, суспендовање Устава, везивање Бугарске с државама у рату, њено учешће у два светска рата, сви ти догађаји су погодно тле за коришћење различитих кривичних закона са специјалном друштвеном наменом.

У појединим случајевима ти закони су израз народног незадовољства, као на пример Закона о суђењу у кажњавању криваца за народну катастрофу од 1919. године.

Други део тих посебних закона наметнуо је сам живот, због пустошења у друштву и немогућности државе да се постојећим кривичноправним средствима избори са изузетно великим бројем кривичних дела против живота и имовине грађана. Уводни делови ових закона говоре довољно сликовито: Закон о забрани крађа, пљачки, убистава, тешких телесних повреда и паљевина (1920. године), Закон о искорењивању разбојништва.

У том периоду је усвојен и низ кривичних закона са јасним антидемократским и скоро фашистичким карактером. Такви су, на пример, Закон о заштити државе и Закон о заштити нације.

При таквом историјском развоју може се рећи да, уз неколико ретких изузетака, кривично право није претрпело измене у правцу његовог усавршавања. Због тога је Кривични закон од 1896. године остао најбитније и скоро јединствено законско достигнуће у наведеном периоду.

Други велики период у развоју бугарског кривичног права започиње са Устанком од 9. септембра 1944. године. Он представља почетак основних промена у економији земље, у њеном државном и политичком уређењу, у принципима управљања друштвом и у учешћу Бугарске у међународном животу.

У периоду од неколико година ликвидирана је парламентарна демократија, земља је повезана са економијама само неколико земаља, а у спољнополитичким односима - с политиком Варшавског уговора. Успостављање левог тоталитаризма такође није погодно тле за кодификацију кривичног права. Због тога је и у првим годинама овог периода усвојен низ специјалних кривичних закона, који су важили упоредо са основним, који је

такође претрпео низ измена и допуна. Није мали значај ни послератне пропасти у земљи.

Када је успостављање тоталитарног једнопартијског режима у основним цртама завршено, постају могућне и суштинске измене у основима кривичног права, остварене усвајањем Кривичног закона од 1951. године. Без обзира што је то закон једне већ формиране тоталитарне државе, он даје значајан допринос позитивном развоју бугарског кривичног права. То може да се објасни стваралачким коришћењем основних поставки дијалектичког и историјског материјализма приликом анализе друштвених појава и потребе кривичноправне заштите постојећих друштвених односа. Други фактор позитивног развоја кривичног права је неопходност да се имају у виду основне вредности хуманизма, које су попримиле широку распрострањеност у целом свету после Другог светског рата.

Кад се тоталитарна власт стабилизovala, постало је могућно да се приступи кодификацији кривичног права. Тако се долази до првог бугарског Кривичног кодекса од 1956. године, који је изграђен на основама неколико важећих закона из ове области и који представља њихово скоро механичко сједињавање.

Истинско достигнуће бугарске кривичноправне мисли је важећи Кривични кодекс од 1968. године. За његову израду неспоран је огроман допринос проф. И. Ненова. Тај кодекс је сачувао све оно позитивно које је код нас било достигнуто до тог тренутка. Пројект Кривичног законика је настао и Народна скупштина га је усвојила у једном светлијем периоду економског и духовног просперитета у Бугарској, када се тоталитаризам изнутра више није осећао тако страшно. Због тога су били преузета најпрогресивнија и у оно време рационална кривичноправна решења из свих европских земаља.

Када је осамдесетих година тоталитарна држава почела да запада у све дубљу економску и моралну кризу, у Кривичном закону су учињене извесне измене које су везане за повећање кривичноправне репресије. Но, и тада није посебним законима нарушена посегнута пуна кодификација.

Коначно, најновији, трећи основни период у развоју бугарског кривичног права започиње с демократским променама после 10. новембра 1989. године.

У почетку овог периода, важећи Кривични кодекс, уз све његове врлине, носио је обележја времена у коме је био усвојен, и у многим односима се показао неприлагођеним новим економским и социјалним условима. Због тога је његова измена

започела одмах и упоредо са новим политичким, а касније са економским променама у нашем друштву.

Измене и допуне важећег Кривичног кодекса крећу се у неколико праваца и, на срећу, не дирају постигнуту пуну кодификацију кривичног права.

Пре свега, кодекс је постепено ослобођен неких законских решења и конкретних норми које нису у складу с демократским друштвом. Из закона су избачени идеологизми, измењена су или допуњена нека бића кривичних дела која се тичу противдржавног деловања, декриминализоване су форме привредног понашања, које се не може третирати као преступ у нормалним тржишним условима. Међу најбитнијим изменама из ове категорије је нови режим заштите својине.

Превела доц. др Невена Петрушић

